

ПРОСВІТНИЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА П.ЧУБИНСЬКОГО

У статті розглядається просвітницько-педагогічна діяльність видатного українського вченого, етнографа, фольклориста, юриста, педагога – П. Чубинського у другій половині XIX століття та його роль у відродженні української національної освіти і культури.

Ключові слова: П.Чубинський, освіта, просвітницька діяльність, духовність, недільні школи, українська культура, традиції.

Актуальність теми зумовлена тим, що сучасний процес відродження української національної культури та освіти не можна уявити без глибокого вивчення багатих традицій та самобутньої спадщини українського народу. У сучасному українському суспільстві зростає інтерес до творців вітчизняної науки і культури, обумовлений теоретичною та практичною потребою узагальнення інтелектуального й духовного досвіду тих учених, педагогів, імена яких незаслужено забуті або маловідомі. Одним з таких є П. Чубинський – етнолог, фольклорист, поет, автор українського гімну, юрист, соціолог, перекладач, режисер, видатний громадський діяч, педагог, котрий був найвизначнішим представником “нової української інтелігенції”, яка стояла у витоків вітчизняного культурного освітянського відродження, що і є метою статті.

Виклад основного матеріалу. Пізнання історії української освіти та культури сприятиме збагаченню духовного світогляду сучасної молоді. Формування особистісного духовного світосприйняття значною мірою залежить від того, наскільки ми знаємо історію України та культурний розвиток її народу. Саме від цих чинників залежить ступінь інтелігентності, освіченості й культури наших сучасників, бо лише сповнений духовності народ здатний побудувати гармонійне суспільство.

Наскільки ж і для кого актуальний досвід Павла Платоновича Чубинського в сучасній школі та наскільки значимою є його просвітницько-педагогічна спадщина у розвитку освіти в Україні сьогодні? На це питання ми спробували відповісти далі.

Перечитуючи твори Павла Чубинського(які ще й досі не перевидані) весь час ловиш себе на думці: що ця людина в умовах обмеження інтелектуальної свободи Російською імперією доклала багато зусиль для вивчення і популяризації української історії, мови, культури, адже саме вони являються основними елементами духовності. Бо саме мова, релігія, звичаї, традиції й обряди формують культуру і духовне багатство нації. Значна роль у цьому процесі відводиться представникам прогресивної інтелігенції.

У другій половині XIX ст. в Україні розпочали свою просвітницьку діяльність осередки української інтелігенції, так звані громади, які активно проводили культурно-просвітницьку роботу серед населення. П. Чубинський стояв у витоків філософії української ідеї, яка є результатом рефлексії національної свідомості та розв’язує життєві питання щодо буття, самовизначення і самореалізації нації. Стимулом для нього було збереження традицій української культури, утвердження почуття національної самосвідомості, наповнення арсеналу українців культурними здобутками світової цивілізації. Він раніше від багатьох інших вчених почав

розглядати історію й культуру України в загальноєвропейському контексті, що є особливо актуальним на сучасному етапі.

Для піднесення культурного рівня українців велике значення мала освіта. Тому у II половині XIX століття в Україні почали створюватися недільні школи, у яких безкоштовно навчалися неписьменні дорослі та діти робітників і селян. Перша така школа була відкрита в Києві у 1859 р. (всього у місті їх було п'ять). Цю школу ще називали “потайною”, тобто відкритою таємно. Згодом, відкрилася друга (Новостроєнська), куди прийшли працювати кілька принципівих українофілів з правобережців і чернігівців. У Новостроєнській школі працювали О.Стоянов, П.Чубинський, В.Торський, брати В.Синегуб та Є.Синегуб, І.Касяненко та ін. Слідом за Новостроєнською недільні школи стали відкриватися в багатьох містах України. Запрацювали недільні школи на Полтавщині. Там робили свою справу О. Кониський, О. Стронін, В. Лобода.

Олександр Стронін навіть розробив граматику за методом Золотова, що вможлилював викладання й навчання дітей українською мовою. До 1862 р. по всій Україні налічувалося 110 недільних шкіл. У недільних школах викладала українська інтелігенція, студенти, вчителі, гімназисти, яким не байдужа була дуля українського народу. Навчання велося українською мовою, тривало 1–3 години у 2-х групах – для не писемних, і тих, хто вже знав грамоту. Учні вивчали Закон Божий, граматику, арифметику, малювання, знайомилися з історією та культурою України. Розвитку системи недільних шкіл багато сприяли Х.Алчевська, В.Антонович, М.Драгоманов, О.Кониський, П.Чубинський та багато інших. Освітній рух поширився по українських землях. Його висвітлення підхопив журнал “Основа”, що став культурним осередком тодішнього національного руху в Україні.

Додав оливи до вогню освітньої справи М. Костомаров, який у п'ятому номері “Основи” за 1862 рік виступив зі статтею “Про викладання малоросійською мовою”. Він закликав громадськість до видання книжок українською мовою, до утворення шкіл, у яких могли б здобувати освіту селянські діти, навчаючись рідною мовою. У той час міністр освіти О. Головні уніс на розгляд у проект статуту про народні школи такий принцип: там, де народна мова не є російською, можна було навчати народною (місцевою) мовою, а потім поступово переходити до російської мови. Проект одержали всі шкільні округи, вищі та нижчі навчальні заклади. Майже всі гімназії Київського шкільного округу його підтримали й висловилися за введення української мови в народних школах. Полтавці в особах трьох освітніх діячів недільних шкіл – О. Кониського, Д. Пильчикова та В. Лободи – надіслали до Петербурзького комітету письменності прохання поклопотатися перед міністерством державних маєтків про дозвіл користуватися в школах того міністерства граматиками Г. Деркача, П. Куліша, О. Строніна. Слідом за полтавцями надіслали таку ж петицію й київські педагоги. Серед 84 підписів стояли прізвища трьох найвідоміших – М. Драгоманова, В. Антоновича та П. Чубинського. Вони просили комітет письменності дозволити в школах “південноросійського краю вживати підручники рідною мовою населення”

Тісна співпраця Павла Чубинського з Софією Русовою надихала молодого вченого на педагогічну діяльність. Він неодноразово наполягав на організації і відкритті недільних шкіл, в яких сам працював. П. Чубинський акцентував увагу на тому, щоб не дати розбеститися дитячому поколінню. На його думку, школа повинна давати не тільки знання, а й виховувати молоде покоління на прикладі народної культури й родинних цінностей. Чубинський турбувався й про освіту простих жінок,

пропонував заснувати безоплатну школу для навчання дітей і дорослих з бідних родин.

Також Павло Чубинський про значення освіти для жителів українських земель неодноразово пише у своїх статтях: “Два слова про сільське училище взагалі і про училище для сільських учителів”, “Із Борисполя”, “Замітка”, “Історія Бориспільської школи”, та публікує їх в журналі “Основа”.

Великим неприхованим сумом пройнятий нарис П. Чубинського “Два слова про сільське училище взагалі і про училище для сільських учителів” і майже поруч “Історія Бориспільської школи”. Ці дві публікації доповнюють одна одну й свідчать про велике бажання автора відкрити в Борисполі недільну школу й працювати на ниві народної освіти, бо рівень освіченості й моральності громадян містечка його ніяк не задовольняє. “Кого готує наша школа?” – запитує автор і тут же сам відповідає: “Віспоприщеплювачів і писарів, а писар – це п’явка, що смочче людську кров”. Ці школи не мають поваги серед селян, тому що навчають дітей незрозумілою церковнослов’янською мовою, а вивчення Святого Письма без пояснень не дає ніякої користі. Учителі, священники та дякони мало звертають увагу на педагогічну роботу. Школи розміщені біля сільської управи або волосного правління, де учні щодня спостерігають жахливі сцени покарання різками кого-небудь з їхніх батьків, постійно чують “громи та блискавки неподобства”, якими урядник підтримує свою грізну владу. Справа освіти повинна бути в руках найліпших людей з інтелігенції, що вважатимуть своїм святим обов’язком нести освіту для народу. Проте це потребує самопожертви, на яку не всі здатні. [5].

Школа має давати корисні знання, насамперед з основ сільського господарства, тоді вона буде шанована. На думку П. Чубинського, духовенство в школі повинне викладати Закон Божий. Для того щоб школа давала користь, учителю потрібно бути людиною, тісно пов’язаною з інтересами народу, людиною розвинутою, яка не засвоїла звичок міської цивілізації й не забула хліборобської праці. Такій людині селяни безмежно довірятимуть. Для поширення освіти серед народу потрібні вчителі, а для їхньої підготовки потрібно влаштувати інститут учителів, і не в місті, а біля села. Учні інституту, крім навчання, мають навчитися якогось ремесла. Це не дозволить відвикнути від фізичної корисної праці й відмежуватися від побуту, з якого вийшли майбутні вчителі. Великий педагог вважав працю основою всього мудрого і прекрасного на землі. Виховання працею та колективом було одним з основних елементів його методики.

Ще одна стаття П. Чубинського “Замітка” є продовженням “Історії Бориспільської школи”, у якій автор описав свої митарства у зв’язку з нереалізованими намірами відкрити школу в містечку. П. Чубинський критично висловлює думку щодо рішення влади у справі шкільництва, виступає проти тих положень, що створюють бюрократичну тяганину. Особливе заперечення автора викликають ті положення, які унеможливають клопотання селян відкривати початкові училища для навчання лише за згодою губернського начальства. П. Чубинський пише: “Для селян важко влаштувати так, щоб священник узяв на себе викладання Закону Божого. Безкорисно священник не погодиться, та й несправедливо було б вимагати від нього це, а щойно звільнені селяни не спроможні платити священнику за проїзд і за час, проведений ним у дорозі”. [6]

“Замітка” для журналу “Основа” тематично була не нова. На сторінках цього часопису порушувався цілий ряд актуальних питань, серед яких були й питання шкільної народної освіти. Причому питання шкільництва “розглядалися не тільки з

погляду педагогічного, виховного. В умовах України, в умовах національного гніту, шкільна проблема, проблема народної освіти, як і інші схожі питання, були гостро актуальними, перебували в органічному зв'язку з боротьбою за народність, за національні права українського народу, що її розгорнула “Основа”.

Розмірковуючи над загальним станом освіти в Україні, П. Чубинський звертає погляд на містечко Бориспіль, що знаходиться неподалік від Києва, де всього одне чоловіче училище для державних селян. Хоч після скасування кріпосного права в селян прокинулося бажання вчитися, одне училище не може задовольнити всіх потреб, де викладає лише один учитель. П. Чубинський пише: “Жіноча школа не менше потрібна. Жінка в нас зберігає всі марновірства й забобони. Вона вигадала “праву середу”, “десяту п’ятницю” й такі інші бабські забобони, котрі зменшують період корисної праці та збільшують час пиятики... у нашому містечку, де в свята п’янство й розбещеність сягнули страшних розмірів. Треба не тільки недільна школа, а й щоденна школа, щоб не дати можливості розбеститися дитячому поколінню” [3].

Порушена проблема найбільше стосується тих сіл і хуторів, у яких немає церков, а отже, і священників, що їх селяни змушені наймати, коли мають бажання відкрити початкову школу. При цьому П. Чубинський доходить такого висновку: “Влада може контролювати, але вимагати зайвих витрат, створювати перешкоди – це не сумісне з поняттям контролю. Нагляд за училищами, заведеними селянами, можна доручити духовенству й мировим посередникам; ці посередники, певно, не будуть переобтяжені такими обов’язками”.

Сумнівався П. Чубинський і в тому, що волосні писарі будуть учити дітей (це мало бути однією з умов наймання), у практичному житті така вимога – звичайний формалізм. Примусити писаря навчати дітей, наче їжачка проковтнути. Адже вчителювання за примусом не принесе втішних результатів і зашкодить важливій справі. Далі П. Чубинський писав: “У нашому краї, зрештою, є кілька писарів, колишніх студентів, що за чинними правилами, як люди незаможні не змогли далі навчатися в університеті. Вони присвятили себе благородній справі і без угоди про наймання будуть навчати селянських дітей, і з цього навчання буде користь. У нас ходять чутки, ніби заборонено давати студентам місця писарів. Ми не можемо допустити такої заборони. Це було б жахливим зловживанням. Якщо навчений письма у дядька може й має право бути писарем, то яким чином людина, яка закінчила середній навчальний заклад і навчалася в університеті, не має такого ж права. Це було б навіть нерозумно. У розвитку й самопожертві цих людей найкраща гарантія добросовісного виконання обов’язків для добра неосвіченого люду. Нам здається, що такі чутки пускають недобросовісні люди, які всіма засобами намагаються принизити науку й принизити кожного, хто навчався в університеті”

Таке критичне ставлення автора до рішень влади в галузі народної освіти й стало індикатором для цензора, який в умовах посиленого контролю за змістом друкованих видань не дозволив пропустити замітку до друку. П. Чубинський жваво описує традиційну російсько-імперську тяганину, з якою йому довелося зіткнутися, коли були здійснені спроби відкрити школу в Борисполі. “На моє прохання днями я отримав через пристава запит від дирекції училищ. Дирекція училищ доручила наглядачу повітового училища відібрати в мене потрібні відомості. Наглядач училища звернувся до земського справника, той – до пристава, коли найпростіше було звернутися до мене через пошту. Канцеляризм, певно, міцно засів у дирекціях училищ. Відомості, котрі від мене вимагають, такі: яку школу я хочу відкрити,

чоловічу чи жіночу? Чи маю приміщення для цього? Чи маю кошти на це та чи матиму надалі? Чи існує в народі співчуття до майбутньої школи? Чи є, окрім Чубинського й священника Магеровського, котрий погодився читати Закон Божий, інші викладачі? Чи здатні вони вчити і чи мають на це право? Чи їхній спосіб життя й поведінка схвалює начальство? Тепер я надіслав відгук до дирекції, у якому прошу дозволу відкрити, якщо можна, без зайвої тяганини, хоча б недільну школу, а про щоденну ще треба клопотатися” [3].

Павло Платонович Чубинський зібрав кошти на відкриття недільної школи в Борисполі й погодився сам викладати в ній. Як ініціатор зібрав для школи гроші, таблиці, букви, підручники. До викладання в школі також залучив Настю Іванівну Рудницьку, сестер Олену та Настю Чубинських, штабс-ротмістра Івана Івановича фон Кремера. Однак його спроби всюди натикалися на глуху стіну байдужості чиновників і канцеляристів, нажаль Павлу Платоновичу Чубинському так і не вдалося здійснити свого наміру, тому що всюди натикався на глуху стіну байдужості чиновників і канцеляристів.

У досліджуваний період поняття “методики навчання” педагогами – просвітниками не вживалася, натомість, мова йшла про поняття “дресирування душі”, тому вживаючи поняття “методика виховання”, ми вкладаємо в його розуміння і навчання, і виховання, і розвиток. Аналізуючи твори П. Чубинського ми прийшли до висновку, що методика виховання він вбачав саме такою:

1. Навчання рідною мовою, адже саме мова, релігія, звичаї, традиції та обряди формують культуру і духовне багатство нації.
2. Трудове навчання, адже саме у праці людина може себе реалізувати духовно і не буде відірвана від свого коріння.
3. Робота в колективі.
4. Національне виховання, яке включає в себе вивчення історії та культури України, традицій і звичаїв свого народу).
5. Естетичне виховання, яке є невідомою частиною духовних та культурних цінностей молоді.

Виходячи з вищезазначеного ми можемо стверджувати, що просвітницько-педагогічна спадщина П.П. Чубинського має велике значення і в наш час, адже мету виховання Павло Чубинський бачив у вихованні потреб, насамперед духовних, вихованні потреб, що роблять людину більш піднесеною, цілеспрямованою, свідомою. Просвітницько-педагогічна спадщина Павла Чубинського допоможе сміливо й компетентно ставити і вирішувати сучасні проблеми національного виховання особистості. Стане серцевиною національного виховання в новій українській школі, адже такий напрям підтримується сучасними педагогами, які бачать школу майбутнього саме такою:

1. Єдина (єдність змісту освіти з теорією і практикою).
2. Трудова (підготовка учня до самозабезпечення у соціумі).
3. Політехнічна (для нових технологій технічного забезпечення соціуму).
4. Наукова.
5. Естетична.

Висновки. Отже, саме про таку школу мріяв Павло Чубинський, намагаючись відкрити школу в рідному Борисполі, але нажаль йому не вдалося втілити у життя свого задуму.

Педагогічна спадщина П.Чубинського актуальна. Вона спрямована на життєвість, на справжність людини. Вона виховує самоповагу. Павло Платонович

Чубинський може стати нашою дороговказною зіркою в любові до свого народу, до дітей, до своєї професії, до своєї батьківщини. Зараз ми на передньому фронті битви за душу нашої країни, за душі наших дітей, за те, щоб ми були славою землі, а не її ганьбою.

Великий педагог вважав збереження етнокультурних традицій основою всього мудрого і прекрасного на землі.

1. Зиль А. Народнознавець: Павло Чубинський і його доба / А. Зиль. – К. : Казка, 2009.
2. Чубинський П. Из Борисполя / П. Чубинський // Основа. – 1861. – № 10. – С. 128
3. Чубинський П. Из Борисполя / П. Чубинський // Основа. – 1862. – № 6. – С. 100
4. Чубинський П. Історія Бориспільської школи / П. Чубинський // Основа. – 1862. – № 4. – С. 97–100
5. Чубинський П. Про сільські училища і про сільських учителів / П. Чубинський // Основа. – 1862. – № 4. – С. 61
6. Чубинський П. Замітка // Основа. – 1862. – № 6. – С. 64
7. Чередніченко Д. Павло Чубинський / Д. Чередніченко. – К. : Альтернатива, 2005.

The article deals with educational-pedagogical activity of outstanding Ukrainian scientist, anthropologist, folklorist, lawyer, teacher – P.P. Chubinskogo in the late nineteenth century and its role in the revival of Ukrainian national education and culture.

Key words: P. Chubynskiy, education, educational activities, spirituality, Sunday schools, Ukrainian culture, traditions.

УДК 371.134(477)+(4)

ББК 74р

Марія Олійник

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ І ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ВИШАХ УКРАЇНИ ТА КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ

В даній статті розкрито окремі аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти з урахуванням форм, методів організації навчання, зроблено порівняльний аналіз такої підготовки в Україні та країнах Східної Європи, зокрема в Польщі та Румунії.

Ключові слова: професійна підготовка, освітній стандарт, освітньо-професійна програма, освітньо-кваліфікаційний рівень.

Постановка проблеми. Питання про професійну підготовку педагогічних кадрів для дошкільного профілю є, безперечно, одним з найбільш актуальних у досліджуваній проблемі. Адже майбутнє педагогічної освіти зокрема, як і всієї ланки освіти, визначається процесами євроінтеграції та глобалізації. Це означає якісне оновлення змісту та форм організації навчання майбутніх педагогів, перегляд та переосмислення багатьох усталених традицій, внесення доповнень та коректив у систему вітчизняної педагогічної освіти шляхом запровадження сучасних технологій та інноваційних тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні вища освіта й наука виступають вирішальними чинниками суспільного розвитку, тісно пов'язаними з Болонським процесом, що є методологічним орієнтиром інтеграції і демократизації освіти. Для вищої школи ХХІ століття характерні інтеграційні процеси, спрямовані